

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра соціології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана історичного факультету
проф. Сіромський Р.Б.
30 серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ

Освітній рівень: **Магістр**
Галузь знань: **05 Соціальні та поведінкові науки**
Спеціальність: **054 Соціологія**
Освітня програма: **Соціологія**
Факультет: **Історичний**

2023-2024 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Соціологія безпеки» для студентів другого курсу магістерської програми за спеціальністю 054 Соціологія.

Розробник: Лапан Т.Д., доцент кафедри соціології, кандидат історичних наук

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол від 28 серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри соціології

 проф. Пачковський Ю.Ф.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів –	Освітній рівень: другий (магістерський) рівень	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		2-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання «Соціологія безпеки» у сучасному соціологічному дискурсе» (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90	Спеціальність: 054 соціологія (шифр і назва)	Лекції	
Тижневих годин для денної форми здобуття освіти : аудиторних – <u> 4 </u> самостійної роботи студента – <u> 4 </u>		20 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота,	
		40 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	
	Вид контролю: (екзамен/залік)		
екзамен			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми здобуття освіти – 0, 8 %

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: забезпечити студентів систематизованими знаннями щодо основних засад формування безпекового середовища, які дозволять їм розв'язувати професійні спеціалізовані завдання щодо адекватного реагування на небезпеки, загрози, ризики, виклики та невизначеності, які характеризують сучасність.

Завдання вивчення дисципліни «Соціологія безпеки» полягають у:

- набутті студентами теоретичних і практичних знань щодо особливостей безпеки держави, людини, суспільства;
- вмінні спілкуватися з представниками інших професійних груп (експертами інших галузей знань) щодо виявлення небезпек (сучасних загроз, ризиків, викликів та невизначеностей) їх ідентифікації, з метою здійснення конкретних заходів щодо їх мінімізації, локалізації чи ліквідації задля підвищення рівня безпеки як у світі так і в Україні;
- формуванні у студентів абстрактного мислення, аналізу, синтезу і узагальнення актуальних проблем безпекового середовища, в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України.

У результаті навчання магістранти мають не лише продемонструвати масив теоретичних знань, але й засвоїти та використовувати ці знання у своїх самостійних практичних дослідженнях з тематики курсу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- теоретичні засади, основні категорії та етапи розвитку теорії безпеки;
- базові поняття та категорії соціології безпеки (сутнісний зміст понять безпека, об'єкт, предмет і структуру соціології безпеки та її місце в системі соціологічного знання);
- різні види (соціальної/суспільної, політичної, економічної, національної) і рівні (особистої, громадської, регіональної) безпеки;
- фактори, які впливають на безпеку особистості, держави і суспільства;
- новітні наукові та практичні досягнення у сфері безпеки;
- методологію соціології безпеки для вирішення практичних проблем забезпечення безпеки українського суспільства;
- роль і стратегії основних гравців у сфері глобальної безпеки;
- критичний взаємозв'язок між енергетикою, продовольством і безпекою, (вивчення енергетичної кризи в Балтійському морі та глобальної зернової кризи в Чорноморському регіоні);
- організаційно-правові та інституційні засади розробки державної (національної) політики безпеки та механізми її впровадження, контроль суспільства за безпековими питаннями.

вміти:

- оцінювати різні точки зору, визначати ключові фактори, що формують і впливають на питання безпеки;
- аналізувати комплексно і системно питання безпеки;

- використовувати категоріальний апарат під час аналізу різних сфер безпек (соціальної, політичної, економічної, інформаційної, екологічної тощо);
- аналізувати чинники та механізми, що впливають на безпеку особистості, держави і суспільства, давати професійну оцінку подіям, що відбуваються;
- формувати вміння діагностики рівня конфліктогенності суспільства і загроз безпеці;
- критично оцінювати результати соціологічних досліджень безпеки;
- застосовувати набуті знання в майбутній професійній та громадській діяльності.

Навчальний дисципліна спрямована на формування умінь та навичок забезпечення різних видів (соціальної, політичної, економічної, духовної і т. д.) і рівнів (особистої, регіональної, державної, міжнародної і глобальної) безпеки; здійснення *макро-, мезо- і мікроаналізу* з метою діагностики небезпек і загроз безпековому середовищу.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК03. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК04. Здатність працювати в міжнародному контексті.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК01. Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.

СК02. Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.

СК06. Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК08. Здатність співпрацювати з європейськими та євроатлантичними інституціями.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН01. Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології.

ПРН02. Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.

ПРН03. Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проекти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя.

ПРН04. Застосовувати наукові знання, соціологічні та статистичні методи, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язування складних задач соціології та суміжних галузей знань.

ПРН05. Здійснювати пошук, аналізувати та оцінювати необхідну інформацію в науковій літературі, банках даних та інших джерелах.

ПРН07. Вирішувати етичні дилеми відповідно до норм професійної етики соціолога та загальнолюдських цінностей.

ПРО8. Зрозуміло і недвозначно доносити знання, власні висновки та аргументацію з питань соціології та суміжних галузей знань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загально-теоретичні ідеї становлення безпеки людини, суспільства, держави

Вступ до дисципліни. Предмет, завдання та зміст навчальної дисципліни. Міждисциплінарний характер курсу. Структура дисципліни. Критерії оцінювання. Завдання для самостійної роботи. Інформаційні ресурси (література навчальна та наукова, сайти, аналітичні центри). Актуальність вивчення дисципліни «Соціологія безпеки». Складність й багатогранність феномену безпеки. Місце і роль безпеки в структурі соціологічного, загальнонаукового і гуманітарного знання. Глобалізація і глобальні проблеми людської цивілізації. Безпека як базова цінність людства. Суспільний порядок/хаос і безпека людини і суспільства.

Тема 1. Підходи до визначення поняття «безпека». Еволюція поняття «безпека»

Соціальна невизначеність як передумова формування безпекоцентричної рефлексії у суспільстві. Передумови формування теорії безпеки. Безпекознавство/Сек'юритологія/Теорія безпеки. Етимологічний аспект безпеки. Рефлексивність природи "безпеки" та її онтологічний, гносеологічний і аксіологічний аспекти. Проблемне поле концепту «безпека». Безпека та свобода. Безпека та страх. Безпека та порядок. Безпека та соціальні зміни. Природа феноменів «небезпека» та «безпека». Міждисциплінарний підхід до вивчення феномену «безпека». Феномен безпеки у контексті толерування жорстокості. Специфіка (не)безпеки «суспільства ризику». Анатомія «небезпечної» безпеки сучасності.

Еволюція поняття «безпека»

Еволюція уявлень про сутність безпеки. Основні етапи становлення і розвитку соціально-філософських знань про безпеку (античність, середні віки, новий час, сучасність). Особливості осмислення явища безпеки в контексті формаційного, цивілізаційного і сучасних підходів. Безпека в найдавніші часи як форма закріплення досвіду взаємодії людини з навколишнім середовищем. Прояв перших знань про безпеку в міфологічних і релігійних уявленнях. Соціальні уявлення про безпеку в давніх цивілізаціях. Погляди античних філософів на природу безпеки (Платон, Арістотель, Цицерон та ін.) Трансформація поглядів європейської суспільно-політичної думки на проблему безпеки особистості, суспільства і держави. Т. Гобс про природу безпеки держави. Ідеї соціальної і національної безпеки в роботах Дж.Г.Віко, Дж.С.Міля. Г. Гроцій про безпеку міжнародного спілкування. Формування теоретико-методологічних основ вивчення безпеки в модерний час. Індустріальне суспільство і поява нових видів безпеки (економічної, державної, національної, соціально-політичної та ін.). Вестфальський мирний договір і нове розуміння національно-територіальної (державної) безпеки в Європі.

Постіндустріальне суспільство і запотребованість інформаційної та міжнародної безпеки. Сучасні уявлення про соціальні, політичні, культурні та економічні аспекти безпеки в умовах формування нового світового порядку. Дослідження проблем безпеки у к.ХХ ст. – на поч.ХХІ ст. Дослідження безпеки на Заході (зокрема, у США та Західній Європі) . Консервативний та ліберальні підходи до безпеки. Критичний підхід до концепту безпека. Критичні (нетрадиційні) теорії безпеки. Феміністичний та екологічний напрямки дослідження безпеки. Дослідження проблем безпеки в Україні.

Соціокультурне обґрунтування механізму поєднання фундаментальної науки і практики від культури реагування та стану небезпеки до культури запобігання небезпечних явищ та процесів. Культура безпеки.

Тема 2. Концептуальні основи дослідження (не)безпеки, ризиків, викликів, загроз і невизначеностей у сучасних суспільствах.

Зміст і співвідношення понять «ризик», «невизначеність», «небезпека» та «ситуація ризику». Сутність понять «виклик», «загроза», «небезпека», відмінності між ними та їх вплив на життєдіяльність соціальної системи. Класифікація загроз соціальній системі. Форми загроз, їх сутність, зміст та механізми реалізації.

Теорія *ризик*: історія та сучасні підходи.

Етимологія поняття «ризик». Сутність, зміст, генеза природи ризику та ставлення до нього, соціальні функції ризику. Передумови та етапи формування наукових уявлень про ризик.

- формування загальних уявлень про ризик (сер. ХІХ ст. – кін. 60-х рр. ХХ ст.) – активізація наукової розробки поняття «ризик»; ризик – об’єкт міждисциплінарних досліджень та загальнонаукова категорія;
- розробка соціальної складової ризику в межах загальної теорії ризику (ризикології) (70 – 80-ті рр. ХХ ст.) – інституціоналізація досліджень ризику, поява експертів ризику, поява і розвиток нових інтелектуальних напрямів – аналіз ризику та менеджмент ризику;
- інституціоналізація соціології ризику (останньої чверті ХХ ст.).

Поняття «ризик» у соціологічному розумінні: етимологія, особливості визначення і сучасні підходи у дослідженнях. Ризикологія. Системні ризики у нестабільних суспільствах: соціальні та культурноінформаційні виміри. Критерії класифікації ризику: масштаби та обсяги; аспекти; міра об’єктивності та суб’єктивності; ступінь (міра) ризиконасиченості рішень; міра обґрунтованості ризику; термін оцінки та урахування ризику; чисельність осіб, які беруть участь у прийнятті ризикових рішень. Критерії дихотомічних класифікацій ризиків: суб’єктно-об’єктні характеристики; умови виникнення; можливі наслідки. Типологія ризиків за модальностями ризикованих ціннісно-орієнтованих ситуацій.

Блоки предметного поля ризикології: загальний аналіз ризику як соціально-політичного, соціально-економічного, екологічного явища. Класифікація і типологія ризиків за різними підставами; аналіз сучасних глобальних (технологічних) ризиків і визначення шляхів їх зниження (мінімізації); вивчення ролі ризиків у соціальних конфліктах і катаклізмах; вивчення взаємозв'язку ризику і девіантної поведінки; аналіз комунікацій із приводу ризику; аналіз ризиків у різних суспільствах, культурах, у різних сферах і на різних рівнях соціальної організації; сучасний соціальний ризик-менеджмент.

Залежність сприйняття ризику від політичного й культурного контексту; диференціація категорій «ризик» і «ставлення до ризику» («усвідомлення ризику», «сприйняття ризику», «оцінка ризику», «ухвалення ризику», «готовність до ризику»). Загальна характеристика модерністських, поведінкових та соціально-управлінських теорій ризиків. Чинники невизначеності соціального ризику: інформаційні; соціальні; персональні; правові; економічні; випадкові. Модифікації ситуації ризику: об'єктивні і суб'єктивні ймовірності. Умови ситуації ризику: наявність невизначеності; необхідність вибору серед альтернатив.

Сучасний аналіз ризиків. Типовий «портфель ризиків». Заміна традиційного ризику як поняття гріха і причини нещастя; сучасна висока заклопотаність ризиками як продукт глобалізації, відчуття незахищеності й страху.

Характеристики *соціально-політичного ризику*: колективність; ієрархічність; суб'єктивність; багатоплановість; латентність. Політична влада як джерело ризику. Риси соціально-політичного ризику: суперечливість, альтернативність, невизначеність. Функції соціально-політичного ризику: інноваційна; регулятивна, захисна, соціально-правова, компенсаторна, аналітична.

Характеристики *соціально-економічного ризику*. Класифікація ризику (за Й. Шумпетером): ризик, пов'язаний з можливим технічним провалом виробництва; ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху.

Критерії класифікації ризиків: ризик, пов'язаний з господарською діяльністю; ризик, пов'язаний з особистістю підприємця; ризик, пов'язаний з неповною інформацією щодо стану довкілля. Ризик як елемент процесу прийняття і реалізації рішень. Ризик групових рішень.

Невизначеність як фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості знаннями стосовно певної ситуації. Аспекти невизначеності:

- недостовірність (ефект «марева»),
- неоднозначність (ефект «нечіткості», «розпливчастості»),
- невідомість.

Різновиди невизначеності: закономірна, випадкова. Джерела виникнення невизначеності. Чинники, що породжують невизначеність у суспільних процесах:

• внутрішні чинники, притаманні суспільству як соціальному організму: багатоваріативний, ймовірнісний характер, суперечність суспільних явищ, елементи стихійності, випадковості, пов'язані з неповнотою інформації, відомостями про об'єкт, явище, процес; чинники, обумовлені впливом суб'єкта на громадське життя з метою реалізації своїх потреб, інтересів, цілей; чинники,

пов'язані з впливом НТП на соціальне, економічне, політичне і духовне життя. Соціальний ризик як вірогідність несприятливих наслідків суспільно значимих рішень

- зовнішні чинники, пов'язані зі стихійними лихами, екологічними проблемами і т.д.

Відмінність ситуації ризику і ситуації невизначеності.

Небезпека як фаза наростання порушення процесів функціонування й розвитку соціальної системи, до стану кризи й навіть занепаду. *Критерії класифікації небезпеки*: джерела, часові параметри, цільова спрямованість, рівень новизни, ступінь поінформованості про існування небезпеки. «Онтологічна безпека» (Е. Гідденс).

Змістовий модуль 2.

Теоретико-методологічні основи соціології безпеки

Тема 3. Соціологія безпеки, ризиків і невизначеностей: сучасні концептуалізації

Зростання значущості безпеки в сучасному світі (зовнішні і внутрішні чинники). Актуальність феномена безпеки для оцінки життєдіяльності людини, сім'ї, соціальних груп та сталого розвитку держави. Характер взаємозв'язку і взаємовпливу безпеки та її середовища. Безпека як базовий фактор соціального відтворення людства (vs сталого розвитку людства). Проблематизація безпечності існування та специфіка самореалізації особистості в умовах ціннісного релятивізму.

Фрагментація, спеціалізація та гібридизація соціального знання. Соціологія безпеки vs соціологія ризику vs соціологія ризику і невизначеностей vs соціологія війни і миру. Об'єкт та предмет соціології безпеки. Статус соціології безпеки, зв'язок з іншими галузями соціогуманітарного знання. Мега-, макро-, мезо- та мікро масштаб прояву феномену безпеки. Функції соціології безпеки. Сили і засоби забезпечення безпеки: інституційний вимір. Особистість як суб'єкт і об'єкт системи безпеки.

Процес інституціоналізації соціології безпеки в теоретико-методологічному (становлення науки про безпеку, формування нової теорії безпеки, поява нових наукових дисциплін) та організаційно-практичному (виникнення нових інститутів безпеки, що визначають сутність процесу убезпечення життєдіяльності особистості, суспільства, держави) напрямках.

Ненасильство, совість, гуманізм. Концептуальна зміна парадигми «культура миру і безпеки», пов'язана з сучасною війною в Україні.

Україна і розвиток соціології безпеки у сучасному соціогуманітарному дискурсі у час широкомасштабної російсько-української війни. Діагностика стану (не)безпек в Україні. Шкали та індекси для моніторингових досліджень і масових опитувань щодо різних видів небезпек і підготовленості населення до захисту від них. Ризики соціальної напруженості в українських реаліях (соціокультурна, емоційна складова).

Соціологія ризиків: сучасні концептуалізації. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація. Соціологічна концепція «суспільства ризику»: еволюція,

типологія та ознаки ризиків Ризики нестабільних суспільств у ракурсі парадигми складності. Глобальні ризики: системний характер та руйнівний потенціал. Соціальні ризики як суспільний феномен: методологічні аспекти аналізу.

Основні положення теорії «суспільства ризику» Ульріха Бека: критика сучасних поглядів на процеси модернізації; зростаюча сайєнтизація. Ризик як соціальна особливість. Виробництво ризику і фази розповсюдження і споживання ризику («ефект бумеранга»); глобальне значення ризиків. Постулати «суспільства ризику»:

- «наша епоха – кінець протиставлення суспільства й природи»;
- стискання соціуму й взаємопроникнення його частин – принципова неможливість дистанціювання від ризиків у сучасному світі («кінець “Іншого”»);
- розуміння виробництва ризиків як іманентно властивого будь-якому виду суспільного виробництва.

Основні положення теорії ризику Ентоні Гідденса: ризик як результат модернізації й глобалізації; будь-яка соціальна дія – ризикогенна; соціальна дія виникає в результаті ухвалення рішення, яке ґрунтується на довірі (trust) до соціальної системи; довіра існує в контексті (а) визнання факту, що людська активність за своєю суттю ризикогенна; (б) трансформації внаслідок динамічного характеру сучасних соціальних інститутів; довіра – необхідна умова для зниження або мінімізації ризику; довіра та впевненість (confidence); середовище ризику; суб'єктивне переживання безпеки в середовищі ризику балансує між довірою і рівнем прийняттого ризику. Профіль ризику сучасності: глобалізація ризику як посилення інтенсивності; глобалізація ризику як розповсюдження числа випадкових подій, які впливають на кожного або, принаймні, на велику кількість людей; соціалізоване середовище ризику; розвиток інституційно визнаного ризикогенного середовища; визнання існування ризику; знання про ризик більшості людей; визнання обмеженості експертного знання. Лінії культурно-символічних досліджень ризику: «помірна» (ризик є об'єктивно існуючою небезпекою, що, однак, завжди опосередковується соціальними й культурними стереотипами й процесами), «радикальна» (ризик як такого не існує: є лише «сприйняття ризику», що завжди буде продуктом історично, політично й соціально обумовленого погляду на світ). Напрями досліджень сприйняття ризику: вивчення відмінностей у ризикогенних діях; вивчення індивідуального сприйняття ризику (з'ясування соціально-політичних характеристик феномена індивідуального сприйняття ризику).

Основні положення епістемологічної концепції ризику Нікласа Лумана: ризик ставить під питання раціональну природу діяльності людини; переведення аналізу поняття «ризик» на рівень другого порядку – через розрізнення (Unterscheidung), яке є в наявності у спостерігача; параметри ризику: він виникає з безлічі контингенцій (тобто випадково); проблема ризику виникає в результаті рішення – тут важливо побачити соціальний

контекст: рівень прийняттого ризику різний для тих, хто ухвалює політичні рішення, і тих, кого ці рішення зачіпають; розрізнення ризику і небезпеки – *різниця між ризиком і небезпекою* знаходиться в природі спостережуваних явищ і залежить від позиції спостерігача – що для одного є ризиком, для іншого – це небезпека; визначення ризику і небезпеки залежить від точки зору спостерігача або спостерігача за спостерігачем (дослідника); визначення ризику через поняття «поріг нещастя»; сприйняття ризику і його «прийняття» є не психологічною, але соціальною проблемою.

Основні положення теорії макдоналізації суспільства (Джордж Рітцер): пояснення процесу тотальної раціоналізації суспільства: характеристики процесу макдоналізації: ефективність, передбаченість, калькульованість і квантифікація, контроль, шляхом заміщення людини нелюдськими системами (наприклад, машинами і комп'ютерами). Феномен «ірраціональності раціональності» як негативні непередбачувані наслідки раціональності: низька ефективність макдоналізованих систем, їх непередбачуваний характер, негативна дія на навколишнє середовище, дегуманізація суспільства та індивіда. Наслідки: зменшення розмірів ризику (компактизація ризику) у форми промислових технологій, експертних знань, завдяки чому ризик стає зручним у використанні, зростає попит на його споживання; спрощення соціального виробництва ризику; сайєнтизація («онаучнення») ризику.

Тема 4. Проблеми глобальної (міжнародної) та регіональної безпеки

Світова/глобальна, локальна/національна безпека. Різновиди безпеки. Система міжнародної безпеки: виклики та гравці. росія і Китай як дестабілізатори глобальної системи безпеки. НАТО і США як основа глобальної системи безпеки. Стратегічна концепція НАТО–2022. Глобальне перехрестя енергетики, продовольства і безпеки. Балтійське море та енергетична криза в ЄС, Чорне море і світова зернова криза. Підрив глобальної системи безпеки зсередини. Гібридна війна росії та Китаю: інформаційна війна/правова війна. Велика шпигунська гра в Євразії: протидія російській розвідці і кібервійні. Україна як суб'єкт геополітики та сучасні загрози геополітичній безпеці

Змістовий модуль 3.

Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України

Тема 5. Складові економічної та демографічної безпеки держави та регіонів в умовах миру і в умовах війни

Сутність та складові економічної безпеки держави у мирний час і в умовах воєнних дій.

Ризики поглиблення соціально-економічної нерівності, диспропорцій освіти і зайнятості у сучасних соціумах. Множинні чинники бідності і ризиків зубожіння у XXI ст. Ризики поглиблення соціально-економічної нерівності в сучасній Україні. Малозабезпеченість: масштаби поширення і форми

прояву. Системні ризики невідповідності освіти і зайнятості. Безпека соціально-економічних систем. Показники економічної безпеки: економічна незалежність; стійкість і стабільність національної економіки; здатність до саморозвитку й прогресу. Об'єкти економічної безпеки. Суб'єкти економічної безпеки. Критерії оцінки рівня економічної безпеки. Складові економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці країни, пов'язані з російською агресією. Заходи державної політики економічної безпеки України. Економічна безпека регіону. Спекуляції на тему «воєнної економіки» та чому в нас її досі не запроваджено. Продовольча безпека в умовах війни: виклики для України і світу. Глобальне перехрестя енергетики, продовольства і безпеки: Балтійське море та енергетична криза в ЄС, Чорне море та світова зернова криза.

Демографічна безпека

Основні чинники демографічної безпеки. Загрози демографічній безпеці в Україні, пов'язані з війною. Економічний зміст демографічної безпеки. За даними ООН, кількість українських біженців 6,3 млн. осіб. У країнах Європи – від 3,7 до 4,8 млн осіб. 50% вимушених мігрантів складають діти, а більшість дорослих – жінки 25-49 років. Згідно з різними прогнозами, від 40% до 60% мігрантів можуть лишитися за кордоном (з плином часу схильність мігрантів до повернення поступово знижується). За оцінкою Міністерства економіки, протягом наступних десяти років Україні доведеться додатково залучити 4,5 млн співробітників на ринок праці. Розробка державної політики повернення вимушених мігрантів у рамках Плану відновлення від наслідків війни. Формування системи забезпечення демографічної безпеки України.

Система індикаторів демографічної безпеки. Порогові значення індикаторів демографічної безпеки. Проблеми молодіжної зайнятості в Україні та шляхи їх подолання. Проблеми забезпечення демографічної безпеки України. Смертність і еміграція: демографічні ризики для України через війну. Українська економіка і суспільство: куди прямуватиме (повоєнна) країна.

Тема 6. Екологічна безпека у час миру і у час війни

Понятійно-категоріальний апарат екологічної безпеки: безпека в природокористуванні, екологічна безпека, екологічна політика, навколишнє середовище, природне середовище, біосфера, техносфера, аварія, катастрофа, стихійне лихо, ризик у природокористуванні, збиток, охорона навколишнього природного середовища. Екологічна безпека: поняття та інструментарій дослідження. Соціально-екологічні ризики як предмет соціологічного аналізу. Екологічна безпека як результат світового еволюційного процесу. Чинники, що впливають на рівень забезпечення екологічної безпеки. Основні принципи екологічної безпеки. Загрози екологічній безпеці на національному та світовому рівнях. Біобезпека в Україні. Ризики з генетично

модифікованими продуктами. Основні напрями державної політики щодо нейтралізації загроз екологічній безпеці України. Національні інтереси України в екологічній сфері.

Оцінка сучасного стану екологічної безпеки екосистем України, пов'язаних з російсько-українською війною. Безпека в епоху техногенних аварій, катастроф і гібридних війн. Екоцид в Україні.

Тема 7. Воєнна безпека України в умовах євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції України

Сутність воєнної безпеки. Стратегія воєнної безпеки України. Законодавчо-правова основа воєнної безпеки України. Основні загрози воєнній безпеці України. Існуючі та прогнозовані загрози воєнній безпеці України. Система воєнної безпеки України. Складові системи воєнної безпеки і їх повноваження.

Воєнний стан. Соціальні структури воєнного стану в Україні. Хроніка вторгнення: біженці, внутрішньо переміщені особи, руйнування, втрати серед цивільного населення. ТИСтавлення до вступу України до НАТО та безпекові гарантії. Результати опитування КМІС. Концепція гібридної війни та контррозвідки. Інформаційна війна, правова війна та кібервійна як окремі елементи гібридної війни.

Тема 8. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни

Категорійно-понятійна система інформаційної безпеки: інформація, інформаційні відносини, інформаційний суверенітет, інформаційний простір (національний): інформаційна інфраструктура, інформаційна система, інформаційні технологи інформаційна війна, інформаційна зброя, інформаційна загроза. Правове забезпечення системи інформаційної безпеки держави. Методи забезпечення інформаційної безпеки. Внутрішні та зовнішні загрози інформаційній безпеці України. Світоглядні виміри безпеки та соціокультурний потенціал технології deepfake. Етичні проблеми дипфейк-технології та засоби їх запобігання. Мистецтво та культура як контексти використання дипфейк-технологій. Виявлення та нейтралізація. Потенційні загрози інформаційній безпеці України. Міжнародний досвід правового забезпечення інформаційної безпеки держави. Кібербезпека та кіберзагрози. Кібербезпека в умовах розгортання четвертої промислової революції: виклики та можливості для України.

Тема 9. Сутність, основні поняття та категорії національної безпеки

Поняття та зміст загальної теорії національної безпеки (Націобезпекознавства). Сутність, основні поняття та категорії національної безпеки. Концепція національної безпеки України, Закон України «Про національну безпеку України»: характеристика основних положень. Підходи щодо з'ясування змісту поняття “національна безпека” та її визначення у нормативно-правових документах. Модель ієрархічної системи нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в сфері національної безпеки. Конституція України; закони України; укази та розпорядження Президента

України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативні акти міністерств і відомств, міжнародні договори України. Призначення відомчої нормотворчої діяльності в сфері національної безпеки.

Проблема вибору концептуального підходу щодо забезпечення національної безпеки. Трансформація дефініцій «державний суверенітет» та «державні інтереси». Геополітичні та гео економічні аспекти вибору підходу щодо забезпечення національної безпеки.

Сутність, класифікація та ієрархія національних інтересів. Національна безпека як соціальне явище, її види та складові. Поняття “загроза”, “виклик” та “ризик” у контексті формуванні системи національної безпеки. Баланс інтересів людини, суспільства та держави як пріоритет системи національної безпеки. Особливості та пріоритети політики національної безпеки України. Загальна характеристика умов формування національних цінностей України. Структура національних цінностей України та їх взаємозв’язок з національними інтересами і цілями.

Потенціал держави щодо забезпечення національної безпеки та сумарна міць держави. Концептуальні засади оцінки оборонної достатності держави. Комплексна оцінка загроз національній безпеці та її використання у діяльності органів державного управління. Загальний підхід щодо визначення рівня загроз національній безпеці. Паспорт загрози національній безпеці.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л.	п./с	лаб.	інд.	ср.
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль 1.						
Загально-теоретичні ідеї становлення безпеки людини, суспільства, держави						
Вступ до дисципліни.	6	2	2			2
Тема 1. Підходи до визначення поняття «безпека». Еволюція поняття «безпека»						
Тема 2. Концептуальні основи дослідження (не)безпеки, ризиків, викликів, загроз і невизначеностей у сучасних суспільствах	6	2	2			2
Разом за змістовним модулем 1	12	4	4			4
Змістовий модуль 2.						
Теоретико-методологічні основи соціології безпеки						

Тема 3. Соціологія безпеки, ризиків і невизначеностей: сучасні концептуалізації	14	4	4			6
Тема 4. Проблеми глобальної (міжнародної) та регіональної безпеки	9	2	2			5
Разом за змістовним модулем 2	23	6	6			11
Змістовий модуль 3. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України						
Тема 5. Складові економічної та демографічної безпеки держави та регіонів в умовах миру і в умовах війни	9	2	2			5
Тема 6. Екологічна безпека у час миру і у час війни: зміщення акцентів проблеми в умовах миру і в умовах війни	9	2	2			5
Тема 7. Воєнна безпека України в умовах євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції України	9	2	2			5
Тема 8. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни	9	2	2			5
Тема 9. Сутність, основні поняття та категорії національної безпеки	9	2		2		5
Разом за змістовним модулем 3	45	10	10			25
Усього годин	80	20	20			40
Модуль 2						
ІНДЗ «Соціологія безпеки» у сучасному соціологічному дискурсі	-	-	-	-	10	-
Усього годин	90	20	20	-	10	40

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Історичні уявлення про безпеку як соціокультурне	2

	явище	
2.	Проблема агресії та насильства в людській історії. Характеристика сучасних теорій насильства.	2
3.	Міжнародний тероризм: загрози для України	2
4.	Міжнародні безпекові інституції. Інститут дослідження війни (ISW), НАТО, Стокгольмський міжнародний інститут досліджень проблем миру (СІПРІ), Інститут Світової економіки і міжнародних відносин і т.і. Проблема безпеки на різноманітних безпекових Форумах (Львівський, Київський, Берлінський, Мюнхенський)	4
5.	Аналітика, проведених соціологічних досліджень в сфері безпеки в Україні та світі	4
6.	Гуманітарна (не)безпека. Екзистанційна безпека для українців в умовах сучасної російсько-української війни	4
7.	Молодь в системі національної безпеки	2
Разом		20 год.

6. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені навчальною програмою.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	<p>Сценарій гри</p> <p>«Апробація методики оцінки ризику»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - група розбивається на 2 підгрупи; - кожна підгрупа моделює результати оцінки ризику України на поточний період за певною методикою: <p>а) «BERI» (Business Environment Risk Intelligence);</p> <p>б) «PRInce» (Political Risk Index);</p> <ul style="list-style-type: none"> - один із студентів підгруп доповідає результати роботи своєї підгрупи із обговоренням в режимі дискусії. 	5
	<p>Питання для усної дискусії</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 12 липня 2023 країни G7 оголосили про «міжнародну структуру довгострокових заходів безпеки України», про що йдеться у цій домовленості. 2. Про що йде мова у Вільнюській декларації. 	5

<ol style="list-style-type: none"> 3. Проблема екоциду в Україні. 4. Продовольча безпека. 5. Інформаційне перенавантаження та дефіцит часу як загроза і небезпека для індивіда 6. Війна для цивільних громадян: як жити в умовах тривалої небезпеки? 7. Спробуйте визначити найбільш вразливі якості особистості для маніпуляції 8. Охарактеризуйте особливості безпеки в освітньому середовищі. 9. Якість життя та її зв'язок з безпекою особистості 10. Стратегії самозабезпечення безпеки особистості 11. Які існують дискриптори небезпечної поведінки у натовпі 12. Наведіть приклади віртуально-мережевих практик, які порушують безпеку людини 13. Проаналізуйте загрози щодо особистісної безпеки в міському середовищі (наведіть приклади) 14. Відомо, що великі держави минулого переживали період свого максимального розквіту, а слідом за ним – період занепаду і загибелі. Спробуйте проаналізувати це явище з точки зору соціології безпеки. Чим викликані криза і загибель Римської Імперії, Візантії, росії? 15. Які чинники, на Вашу думку, підвищують, а які знижують ефективність діяльності інститутів громадянського суспільства у сферах національної безпеки і оборони в Україні? 16. Наведіть приклади негативного впливу на безпеку особистості: Інтернет, реклами, кіно, експресивної мови, соціального оточення 	
<p>Питання для самостійної письмової роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назвіть основні критерії безпеки. 2. Обґрунтуйте необхідність виділення соціології безпеки в самостійну соціологічну дисципліну. Дайте визначення її предмета та об'єкта. 3. У якому співвідношенні між собою знаходяться соціологія безпеки і соціологія ризику: чи збігаються вони в своїй предметній області? Займаються 	5

	<p>протилежними предметами? Їх предметні області перетинаються? Спробуйте обґрунтувати свою відповідь.</p> <p>4. Україна та майбутнє європейської системи безпеки: виклики російської агресії та очікувані зміни</p> <p>5. Трансформації воєнної політики в контексті нової парадигми безпеки XXI ст.</p> <p>6. Терор чи тероризм: чому важливо визначити, що саме вчиняє росія в Україні?</p> <p>7. Загрози та ризики безпеці в освітньому середовищі</p> <p>8. Інформаційні технології як фактор небезпечного впливу на суспільство та особистість (наведіть приклади)</p> <p>9. Охарактеризуйте різновиди і форми екстремізму в сучасному світі</p> <p>10. Наведіть приклади впливу глобальних проблем безпеки на формування та функціонування механізмів забезпечення національної безпеки</p> <p>11. Розкрийте роль та завдання інститутів громадянського суспільства у сферах національної безпеки і оборони</p> <p>12. Спробуйте довести або спростувати думку про те, що соціальні норми і ціннісні орієнтації є регуляторами безпечної поведінки</p> <p>13. Спробуйте порівняти особливості прояву тероризму в різних країнах</p> <p>14. Проаналізуйте огляд проблеми сектантства в Україні</p> <p>15. Мобілізація держави та громадянського суспільства у війні в Україні.</p> <p>16. Біосоціальні проблеми безпеки під час війни.</p> <p>17. Криза системи міжнародної безпеки</p> <p>18. Україна та майбутнє європейської системи безпеки</p> <p>19. Російська інформаційна політика як виклик європейському безпековому простору</p> <p>20. Критерії соціологічного виміру параметрів безпеки: їх сутність, особливості та застосування для</p>	
--	--	--

	<p>соціологічного моніторингу стану безпеки.</p> <p>21. Соціальне прогнозування і соціальне моделювання як інструменти наукового контролю за станом безпеки.</p> <p>22. Нові соціальні технології вивчення та контролю за станом безпеки в суспільстві</p> <p>23. Яке місце займає безпека в ціннісній ієрархії громадян України?</p> <p>24. Дайте визначення ризику. Чим відрізняються поняття «ризик», «загроза», «виклик»?</p> <p>25. Дайте визначення «суспільства ризику». Чому сучасне суспільство можна назвати «суспільством ризику»? Чи підходить до українського суспільства дане визначення? Покажіть, в чому відмінності між західним і українським варіантом суспільства ризику.</p> <p>26. Чим зумовлені ризики сучасного українського суспільства?</p> <p>27. Охарактеризуйте відомі екологічні рухи сучасності. Чи вважаєте ви реальними завдання безпеки, які вони перед собою ставлять? Аргументуйте.</p> <p>28. Призначення та структура Паспорт загрози національній безпеці.</p> <p>29. Тенденції впливу світової політики на безпеку України.</p> <p>30. Міжнародне військове співробітництво України.</p>	
2	<p>Презентація 1.</p> <p>Сучасні проблеми регіональної безпеки на рівні місцевого самоврядування</p>	10
	<p>Презентація 2.</p> <p>Спробуйте розглянути одну із сучасних проблем соціальної/суспільної безпеки на глобальному, локальному (національному) та регіональному, особистісному рівнях.</p>	10
	<p>Написання двох есе впродовж семестру</p> <ul style="list-style-type: none"> • Симулякри медицини та їхні ризики. • Ризики медикалізації українського суспільства. • Зростання ризиків соціально обумовлених хворіб. • Турбулентність клімату: нові ризики для світу і України. • Проблематика безпеки у міждисциплінарних 	10

	<p>дослідженнях, актуалізація питання соціального захисту та соціальної відповідальності.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Міжнародна соціальна безпека і сучасна українська реальність: змодельуйте можливі виходи з сучасної кризи • Механізми безпеки у суспільстві: мораль, релігія, закон • Інститути соціальної безпеки: спільне і специфічне у різних етнічних груп • Концепція «конфлікту цінностей» і безпека у сучасному світі • Мілітаризація світової спільноти і проблема безпеки 	
	Разом	40

1. Індивідуальні завдання

Вагоме значення у формуванні навичок творчого підходу до вивчення курсу має організація самостійної роботи на науково-дослідному рівні, підготовка доповідей і виступи на наукових студентських конференціях. Індивідуальна робота має на меті опрацювання відповідної теми за періодичними виданнями, а також самостійну дослідницьку роботу щодо пошуку і аналізу інформації на міжнародних та національних соціологічних форумах, конференціях, де висвітлюються питання безпеки.

Індивідуальне завдання «Соціологія безпеки» у сучасному соціологічному дискурсі» виконується студентами впродовж семестру для отримання підсумкової семестрової оцінки знань.

Студентові запропоновано розробити аналітичну довідку з тематику курсу «Соціології безпеки» як науково-дослідницького напрямку через призму міжнародних та національних соціологічних форумів, конференцій, круглих столів, а також розкрити проблематику безпеки, проаналізувавши міжнародні та вітчизняні соціологічні журнали та публікації (систематизація та аналіз даних здійснюється за останні 5 років).

9. Методи навчання

Результати навчання даної дисципліни деталізують такі **програмні результати навчання:**

Результати навчання	Методи навчання і викладання	Методи оцінювання досягнення результатів навчання
ПРО1. Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології.	практичне заняття, групова робота, презентації, самостійна робота	усні виступи, відповіді, доповнення, групове обговорення, участь в дискусіях

<p>ПР02. Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.</p>	<p>пошукова робота, самостійна робота, опрацювання наукової літератури, джерел за темою дослідження; індивідуальні творчі завдання</p>	<p>групове обговорення, участь в дискусіях виконання індивідуальних завдань самостійної роботи, аналіз та реферування першоджерел,</p>
<p>ПР03. Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проекти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя.</p>	<p>пошукова робота самостійна робота, групова робота, дискусія</p>	<p>аналіз реферування першоджерел, захист презентацій; виконання індивідуальних завдань самостійної роботи групове обговорення, участь в дискусіях</p>
<p>ПР04. Застосовувати наукові знання, соціологічні та статистичні методи, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язування складних задач соціології та суміжних галузей знань.</p>	<p>пошукова робота; самостійна робота, індивідуальні творчі завдання, консультування</p>	<p>виконання індивідуальних завдань, підсумкова письмова контрольна робота</p>
<p>ПР05. Здійснювати пошук, аналізувати та оцінювати необхідну інформацію в науковій літературі, банках даних та інших джерелах.</p>	<p>опрацювання наукової літератури й джерел за темою дослідження, пошукова робота, самостійна робота</p>	<p>виконання індивідуальних завдань самостійної роботи, аналіз реферування першоджерел</p>
<p>ПР07. Вирішувати етичні дилеми відповідно до норм професійної етики соціолога та загальнолюдських цінностей.</p>	<p>самоосвіта, дискусія</p>	<p>захист презентації, відповіді, доповнення, групове обговорення, участь в дискусіях</p>
<p>ПР08. Зрозуміло і недвозначно доносити знання, власні висновки та аргументацію з питань соціології та суміжних галузей знань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.</p>	<p>практичне заняття, самостійна робота, презентація</p>	<p>усні виступи, відповіді, доповнення, групове обговорення, участь в дискусіях захист презентації</p>

11. Методи контролю

Поточний контроль: опитування, виступи на практичних заняттях (усний контроль участі студентів у дискусіях, доповнення, презентації); практична перевірка результатів виконання індивідуальних завдань самостійної роботи; письмовий контроль письмових робіт.

Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою: з яких 50 балів – це поточний семестровий контроль знань студентів і 50 балів – оцінка отримана на екзамені.

Бали нараховуються за наступним співвідношенням:

- практичні/самостійні: 20 % семестрової оцінки; максимальна кількість 20 балів
- індивідуальні самостійні роботи: 15 % семестрової оцінки; максимальна кількість 15 балів
- індивідуальні презентації: 15 % семестрової оцінки; максимальна кількість 15 балів

Студенти матимуть можливість працювати індивідуально та в командах над тематичними доповідями і презентаціями, спрямованими на пошук інноваційних рішень найбільш актуальних проблем безпеки, з якими стикається світовий порядок у XXI ст. Оцінювання знань студентів проводиться протягом семестру за такими видами робіт:

- *активність студента на занятті (усні виступи, відповіді, доповнення, групове обговорення, участь в дискусіях, дебати)* – 3 бали (максимально може отримати 15 балів за семестр);
- *захист індивідуальних презентацій* (максимальна кількість балів 8);

Презентація № 1.

Сучасні проблеми регіональної безпеки на рівні місцевого самоврядування

Презентація 2. Спробуйте розглянути одну із сучасних проблем соціальної/суспільної безпеки на глобальному, локальному (національному) та регіональному, особистісному рівнях.

- *сценарій «ділової гри»* (максимальна кількість балів – 5);

письмові роботи (підсумкова письмова контрольна робота, виконання індивідуальних завдань самостійної роботи, написання есе) – 3 бали (максимальна кількість балів – 7);

Підсумкова контрольна робота є складовою поточного контролю і здійснюється через проведення аудиторної письмової роботи під час проведення останнього семінарського заняття. Кожен варіант модульної контрольної роботи складається з кількох (двох-трьох) питань. Відповіді на поставленні питання мають бути теоретичними, але з наведенням прикладів, оцінкою безпекових фактів, явищ, з демонстрацією особистої позиції що до них

- *захист ІНДЗ* (максимальна кількість балів – 15).

Підсумковий контроль – виконання усіх видів запланованої роботи впродовж семестру, за які загалом студент може набрати 50 балів і ще 50 отримати на екзамені.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота									Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3					50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		
2	2	6	5	5	5	5	5	5		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка ЄКТС	Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
A	90 – 100	відмінно	зараховано
B	81-89	добре	
C	71-80		
D	61-70	задовільно	
E	51-60		
FX	21-50	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
F	0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

- Соціологія: теорії середнього рівня: навчальний посібник / за наук. ред. Ю. Ф. Пачковського. Київ: «Каравела», 2020. 356 с.
- Силабус і схема курсу «Магістерський семінар».

14. Рекомендована література**Базова**

- Соціологічний моніторинг «Українське суспільство» після 16 місяців війни / <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/prezentaciya-monitoringu-2023.pdf>
- Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.

3. Історико-теоретичний аналіз дослідницьких програм в соціології. Колективна монографія / В. Ворона, В. Казаков, Н. Отрешко, В. Пилипенко, В. Резнік, В. Степаненко; за заг. ред. В. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 249 с <https://i-soc.com.ua/assets/files/library/2022-istoriko-teoretichnij-analiz-doslidnickih-program.pdf>
4. Комплексні вимірювальні інструменти в соціологічних дослідженнях: розроблення, адаптація, обґрунтування достовірності [Є. Головаха, С. Дембіцький, Н. Паніна та ін.]; за наук. ред. Є. Головахи та С. Дембіцького. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. – 405 с.
5. Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри; за ред. Л.Г. Скокової. Київ: Інститут соціології НАН України, 2021. 295 с. https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/monografiya21_04_22.pdf
6. Резнік О. Вибір українців між свободою та безпекою під час війни <https://dif.org.ua/article/oleksandr-reznik-vibir-ukraintsiv-mizh-svobodoyu-ta-bezpekoyu-pid-chas-viyni>
7. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [Текст]: монографія / О. Г. Сидорчук. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492.
8. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с
9. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. К.: НІСД, 2015. 58 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-08/1_Siomin-8f832.pdf
10. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №39. Ст. 351 (із змінами). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
12. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата оновлення: 30.08.2021).
11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата оновлення: 30.08.2021).
12. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. Дата оновлення: 11.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата оновлення: 30.08.2021).

13. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІ. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата оновлення: 30.08.2021)
13. Калашнікова Л. Особливості вивчення безпеки життєдіяльності як соціального явища. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Вип. 39. С. 73-79. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/view/9848/9371>
14. Калашнікова Л. В. Концептуалізація понять «безпека», «безпека життєдіяльності» у межах сучасної соціологічної науки. «Молодий вчений» No 12 (39) грудень, 2016 р. С. 122-128. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/31.pdf>
15. Калашнікова Л. В. Соціологічний моніторинг безпеки життєдіяльності особистості: проблеми теорії. Український соціум. 2017. No 1. С. 49-59
16. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. Київ: НІСД, 2016. 528 с.
17. Beck U. Die Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt. — М., 1986.
18. The Global Risks Report 2022, 17th Edition, is published by the World Economic Forum.
19. Niklas Luhmann. Der Begriff Risiko. In: N. Luhmann. Soziologie des Risikos. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1991, S. 9-40.
20. Anthony Giddens. Fate, Risk and Security. In: A. Giddens. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press, 1991, p.109–143
21. Oxford Advanced Learner's Dictionary (1995). URL: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security>

Допоміжна

1. Культура безпеки в ядерній енергетиці: Підручник. / В.В. Бегун, С.В. Широков, С.В. Бегун, Є.М. Письменний, В.В. Литвинов, І.В. Казачков. К., 2012. 539 с.
2. Біла книга Служби безпеки України та розвідувальних органів України як інструмент демократичного цивільного контролю <https://szru.gov.ua/download/white-book/WB-2021.pdf>
3. СППРІ 2021: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ./Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова; Редкол. укр. вид.: О.Мельник (керівник проекту) та ін. – К.: Заповіт, 2022. 724с.
4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К. : НІСД, 2017. 496 с.
5. Рущенко Ігор Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020. 436 с.
6. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія. Київ: НІСД, 2013. 104 с.

7. Качинський, А. Б. Безпека, загрози та ризик / А. Б. Качинський. Київ: ІПНБ РНБО; НА СБ України, 2004. 472 с.
8. Качинський, А. Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем / А. Б. Качинський. Київ: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. 336 с.
9. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. К.: Центр глобалістики «Стратегія ХХІ», 2018. 106 с
10. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2006. 280 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека)
11. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Зовнішня політика України в умовах міжнародного безпекового середовища: аналіз. доп. К.: НІСД, 2015. 100 с.
12. Глобальна та національна безпека: підручник / за заг. ред. Г.П.Ситника, Ю.В.Ковбасюка. К.: НАДУ, 2016. 1133 с

15. Інформаційні ресурси

1. Інститут соціології Національна академія наук України URL: <https://i-soc.com.ua/>
2. Збірники «Українське суспільство» URL: <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/issues/>
3. Журнал «Соціологія: теорія, методи, маркетинг» URL: <http://stmm.in.ua/>
4. Журнал «Габітус» URL: <http://habitus.od.ua/>
5. Журнал «Український соціум» URL: <https://ukr-socium.org.ua/uk/>
6. Вісник Львівського університету Серія соціологічна URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology>
7. Український соціологічний журнал URL: <https://sau.in.ua/magazine/ukrayinskyj-socziologichnyj-zhurnal/>
8. Вісник Харківського університету Серія соціологічна URL: <https://sau.in.ua/magazine/visnyk-harkivskogo-nacziionalnogo-u/>
9. Центр Разумкова: <https://razumkov.org.ua/>
10. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва: <http://dif.org.ua>
11. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС): <http://www.kiis.com.ua>
12. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка: <http://www.uisr.org.ua/monitoring>
13. Український інститут майбутнього <https://uifuture.org/>
14. Національна безпека і оборона. Журнал (Центр Разумкова): <http://old.razumkov.org.ua/ukr/journal.php>
15. Київський Безпековий Форум. Онлайн дискусія КБФ. URL : <https://ksf.openukraine.org/ua>
16. Інститут вивчення війни (Institute for the Study of War, ISW) https://militarist-monitor.org/profile/institute_for_the_study_of_war/; <https://www.understandingwar.org/>
17. Національний інститут стратегічних досліджень <https://niss.gov.ua/>
18. Платформа Прометеус <https://prometheus.org.ua/>